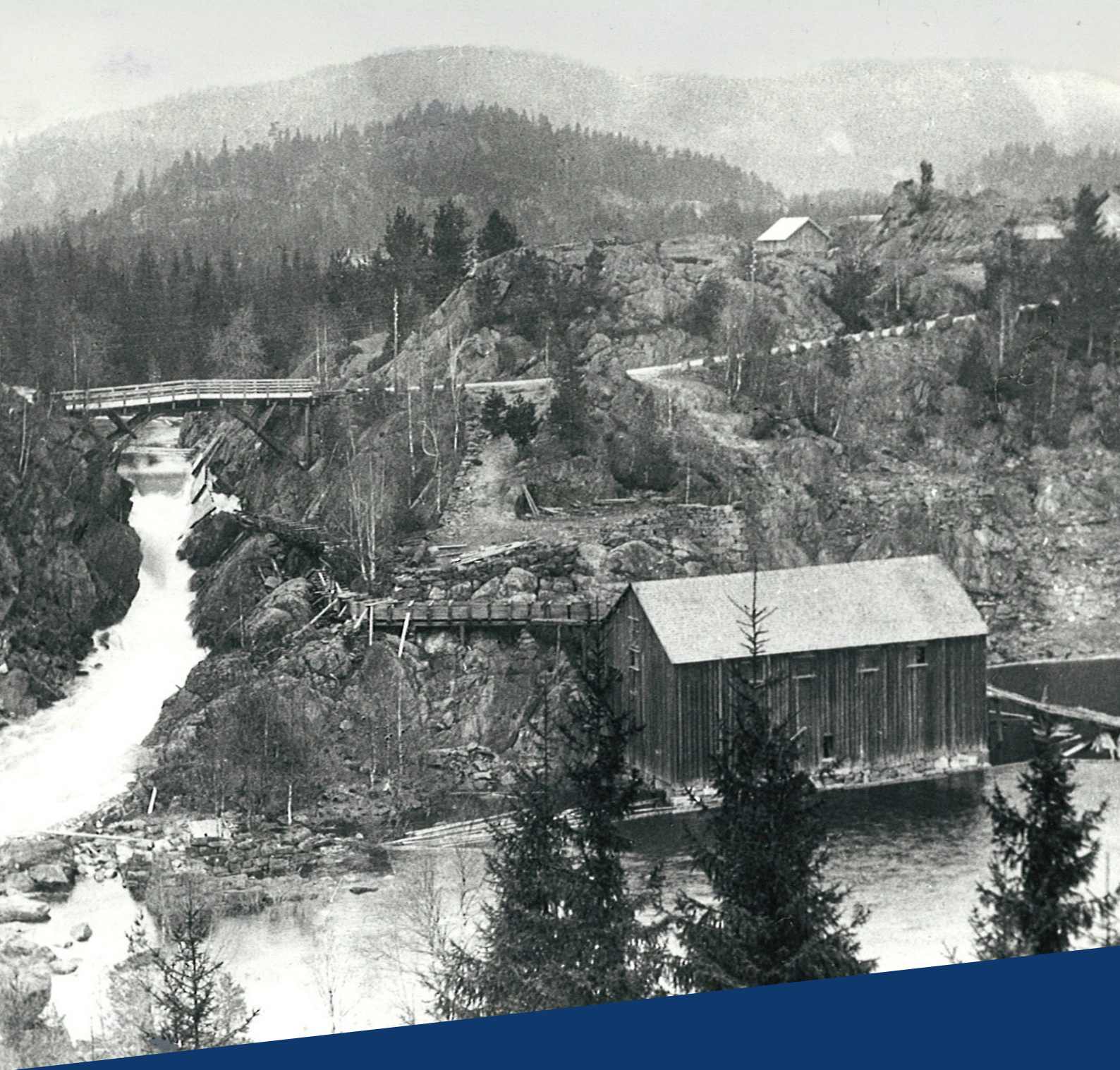

FROLAND KOMMUNE

KULTURMINNEPLAN

2022-2025

INNHold:

Bakgrunn	3
Kulturminner og kulturvern	4
Registrerte kulturminner	6
Mål og strategier for forvaltning og formidling	7

Bakgrunn

I 2017 ba Riksantikvaren alle kommuner utarbeide kulturminneplan og bevilget støtte til arbeidet med kr 100 000 per kommune. Froland kommune mottok tilskudd i 2018, og arbeidet startet i 2019.

I forankringen av oppdraget har det vært gjennomført møter med kulturvernseksjonen i tidl. Aust-Agder fylkeskommune.

I møtene har føringene fra Riksantikvaren vært lagt til grunn. Fokus i arbeidet har vært å beskrive de kulturminner som kan ha en formidlingsverdi. Planen tar stilling til hvordan disse kan bevares, istandsettes og formidles. Det har vært lagt til grunn en inndeling i kulturminner av lokal, regional, nasjonal og internasjonal betydning.

Det ble i samråd mellom kommunen og engasjert kulturminneregistratør utarbeidet en liste over aktuelle kulturminner som skulle registreres og utarbeidet et registrerings-skjema med nødvendige parametere for å gi tilstrekkelig informasjon til planarbeidet. Utfylte registreringsskjema er vedlegg til plan-dokumentet.

Historiker Johnny Østreim har vært engasjert i arbeidet med å skaffe oversikt og fylle ut registreringsskjema for de viktigste kulturminnene i kommunen.

Planarbeidet skulle ha vært sluttført sommeren 2020, men er blitt utsatt pga. koronapandemien.

Kulturminner og kulturvern

Et kulturminne kan være materielt (fysisk), eller det kan være immaterielt eller begge deler. Videre er kulturminner inndelt etter alder. Kulturminner fra før middelalderen kalles fornminner, mens kulturminner etter den tid kalles kulturminner. Eksempel på fornminne er gravhaugene på Mjølnhus. Kulturminner er inndelt i tekniske, kulturhistoriske og litterære kulturminner. Tekniske kulturminner kan være f.eks. fysiske minner etter gruvedrift, møller, veianlegg og industriell produksjon og transportmidler som fartøy, tog, biler og anleggsmaskiner. Det kan også omfatte bygninger.

Kulturhistoriske kulturminner omfatter i hovedsak gjenstander som er bevart. Et eksempel er samlingen av gjenstander etter matematikeren Niels Henrik Abel på Bukkerommet i hovedbygningen på Frolands Verk. Det kan også være bygningsmassen på Frolands Verk på gårdstunet. Et annet eksempel er ovnssamlingen på Frolands Verk, samt gjenstandssamlingen som er utstilt på Frolands Verk etter kirkesanger og lærer Anders Løvland.

Eksempler på immaterielle kulturminner er kulturminnet på Frolands Verk med fortellingen om matematikeren Niels Henrik Abels liv og verk og hans betydning. Dette inngår i det som kategoriseres som et litterært kulturminne, som igjen korresponderer med inndelingen i museer. Et litterært museum forteller historien om en forfatters, komponists, matematikers eller en annen persons liv og verk.

Et annet eksempel på et immaterielt kulturminne er fortellingen om Sam Eydes og Kristian Birkelands forsøksproduksjon av Salpeter på Vassmoen ved Eivindstad i Froland i årene 1904-1906, der også lysbueovnen ble utviklet og satt i produksjon. Dette ble senere flyttet til Notodden og senere også etablert på Rjukan. Forsøksfabrikken er revet, og selve området ligger i dag under vann i demningen til kraftstasjonen på Eivindstad. Fotografier er bevart, og det finnes skriftlige kilder med informasjon om arbeidere, teknologi, bygninger og utstyr.

Bevaring og istandsetting av kulturminner

Kulturminner kan være i både offentlig og privat eie. Det finnes finansieringsordninger for istandsetting og restaurering av kulturminner. Norsk kulturminnefond er en viktig aktør og forvalter betydelige midler, i hovedsak til private eiere av kulturminner. Riksantikvaren og Agder fylkeskommune har også ulike tilskuddsmidler.

Lovgrunnlag og forvaltningsansvar

Kulturminner reguleres av kulturminneloven. Miljøverndepartementet har det øverste ansvaret, deretter kommer Riksantikvaren og fylkeskommunene. Universitetets oldssakssamling har utøvende registreringsansvar for fornminner. I forbindelse med reguleringsarbeid følger et ansvar for kommunene etter plan- og bygningsloven, og i mange tilfeller må områder konsekvensutredes for bl.a. fornminner. Eksisterende fysiske kulturminner gir seg selv.

Bruk av kulturminneplanen

I tillegg til å være en rettesnor i arbeidet med kulturminner er planen også nyttig i tilknytning til folkehelsearbeid og utvikling av Froland som reisemål.

Registrering av kulturminner

Kulturminnene er registrert etter inndelingen i betydning lokalt, regionalt og nasjonalt og internasjonalt.

KULTURMINNEPLAN

Registrerte kulturminner

Registrerte kulturminner av nasjonal og internasjonal betydning

- Frolands Verk kultursenter, Niels Henrik Abels liv og verk
- Bøylefoss kraftstasjon
- Forsøksstasjonen på Vassmoen

Registrerte kulturminner av regional betydning

- Frolands Verk kultursenter, jernverkshistorien
- Fløtningsmurer ved Hynnekleiv, langs Tovdalselva
- Gloserhei gruver
- Froland kirke
- Mykland kirke
- Industrianlegg Espeland-Bøylestad og kopperverk på Mjølhus
- Tømmerrenne Bøylestad-Haugsjå
- Eivindstad dam
- Bøylefoss jernbanebru

Registrerte kulturminner av lokal betydning

- Forsamlingshus på Bøylestad, Bøylestad gamle skole
- Bygdeborg på Smifjellet i Osedalen
- Smelteverket/Koppverket ved Songefossen på Osevollen
- Steinkai på Espeland i forbindelse med gruvedriften på Skyttemyr og Bøylestad
- Bøylestad gruver og Skyttemyr gruve
- Maskingeværstilling fra andre verdenskrig, på Jørn Hurvs eiendom, Hurvehei
- Maskingeværstilling fra andre verdenskrig, på Magne Hurvenes' eiendom, Ustadheia
- Tre maskingeværstillinger ved Eivindstad kraftverk, mellom kraftverket og Kringlemyr
- Kvernhus på Moripen
- Songe sag ved utløpet av Songeelva ved Osevollen
- Allmannavegen, del av lengre veg/samferdselsanlegg, fra Øynaheia til Frolands Verk
- Gamle byvei, fra Libru til Hurvehei, deler av veien går langs Jomåsveien
- Jernbane Espeland, Skyttemyr, Bøylestad, i forbindelse med gruvedriften og transport til Osevollen

Mål og strategier for forvaltning og formidling

Kulturminner av nasjonal og internasjonal betydning

Frolands Verk kultursenter

Frolands Verk kultursenter er deler av eiendommen fra jernverket på Frolands Verk. Det ble etablert som jernverk i 1765 og var i virksomhet til 1899. Da gikk driften over til skogbruk og sagbruk. Jernverket ble etablert som det siste jernverket i det såkalte Arendals-beltet. Gårdsanlegget er bevart, mens bygningsmassen etter jernproduksjonen er borte. Hovedbygningen ble fredet allerede i 1921 og regnes blant topp ti i landet i sitt slag.

Froland kommune kjøpte eiendommen med gårdsanlegget, hagen og friluftsområdet ved Trevann i 1998, og det har vært drevet som kultursenter med vekt på kulturhistorie siden. I 2017 ble det besluttet å lage en utviklingsplan for Frolands Verk kultursenter, et arbeid som midlertidig er satt på vent pga. krevende kommuneøkonomi. Det er et uttalt mål å arbeide for å få tilskudd til driften av senteret på statsbudsjettet.

KULTURMINNEPLAN

Jernverkshistorien på stedet regnes ikke som unik i landssammenheng, men er av regional betydning. Næs jernverksmuseum på Nes Verk i Tvedestrand og Frolands Verk kultursenter utfyller hverandre. Mens Næs jernverksmuseum viser produksjonsanlegget, viser Frolands Verk kultursenter gårdsanlegget og hvordan det sosiale livet ved jernverket kan ha vært.

Unikt ved Frolands Verk kultursenter er historien om den berømte matematikeren Niels Henrik Abel. I jula 1828 besøkte han Frolands Verk, der hans forlovede Kristine Kemp arbeidet som guvernante. Han ble syk og fikk et lengre dødsleie på stedet. Han ble gravlagt ved Froland kirke 28. april 1929.

Mål

Øke besøkstallet til 20 000 besøkende årlig innen 2032

Strategi

Fortsette prosessen med å få Frolands Verk kultursenter inn på statsbudsjettet og sikre finansiering av en drift og fagkompetanse som gjør det mulig å formidle historien som det nasjonale kulturminnet stedet er.

Vassmoen forsøksfabrikk

Industrigründeren Sam Eyde og professor i fysikk Kristian Birkeland var på leting etter tilstrekkelig vannkraft for å produsere salpeter, kunstgjødsel som skulle komme til å redde verden fra hungerskatastrofe. De fikk tilgang på vannkraft ved kraftverket på Eivindstad og startet forsøksproduksjon av salpeter i 1904. Det var her den såkalte lysbueovnen ble utviklet. Da det skulle besluttes å sette i gang ordinær produksjon i større skala, trengte de mer vannkraft enn Eivindstad kraftstasjon kunne levere. De etablerte derfor produksjon på Notodden og senere på Rjukan. Dette ble starten på Norsk Hydro, som i dag heter Yara. Opprinnelsen til Norsk Hydro sto altså i Froland, en historie som ikke er like kjent som fabrikkhistorien fra Notodden og Rjukan.

Det er utarbeidet en mulighetsstudie for å etablere en utstilling om forsøksproduksjonen i andre etasje i stallen på Frolands Verk kultursenter.

Mål

Formidle historien om Frolands rolle i etableringen av Norsk Hydro som en lokal forpliktelse av nasjonal og internasjonal betydning.

Strategier

- Utarbeide en utstilling om Vassmoen på Frolands Verk kultursenter
- Etablere samarbeidsavtaler med Norsk Industriarbeidermuseum og Verdensarvprosjektet på Notodden og Rjukan
- Etablere avtaler med Arendal kommune og Eydehavn Museet om samarbeid rundt formidling av historien om Sam Eydes liv og forsøksproduksjonen på Vassmoen

Dette inngår som ett av to hovedelementer i arbeidet med å gjøre Frolands Verk kultursenter til et museum og kulturhistorisk senter av nasjonal betydning.

Haugsjå dam og Bøylefoss kraftstasjon

Arendals Fossekompani ble stiftet i 1897, og nåværende kraftstasjon ble bygd få år senere. Selskapet ble stiftet før lov om hjemfallsrett ble vedtatt i Stortinget i 1908, slik at Arendals Fossekompani har retten til vannkraften i ubegrenset tid. Bygningsmassen på Bøylefoss kraftstasjon er et viktig industrielt kulturminne fra sin tid i nasjonal sammenheng og har vært viktig for å levere kraft til den nye kraftkrevende kjemiske prosessindustrien som Sam Eyde etablerte.

Mål

Formidle historien om utbyggingen av vannkraften i Arendalsvassdraget og dens betydning lokalt, regionalt og nasjonalt for utbygging av kraftkrevende industri i Norge før 1. verdenskrig

Strategi

Ta initiativ til dialog med Arendals Fossekompani for å undersøke muligheten for en samarbeidsavtale om formidling gjennom guidede omvisninger av Haugsjø dam og Bøylefoss kraftstasjon som kulturminner i turistsesongen i regi av et framtidig styrket museum på Frolands Verk kultursenter.

Kulturminner av regional betydning

Fløtningsmur i Tovdalsvassdraget på Hynnekleiv

Fløtningsmuren er bygd rundt 1860 av skogeiere i området i forbindelse med tømmerfløtingen. Dagens eier er Magne Haugland. Det er mulig å få tilskudd fra NVE til eier og samarbeide med Østre Agder om formidling. Anlegget har stort reiselivspotensial, og det ligger til rette for opprustning som tursti med badeplass. Dette vil være et viktig bidrag som attraksjon langs Telemarksveien. Sammen med kommunene Birkenes, Åmli, Nissedal, Kviteseid og Seljord er Froland del av det interkommunale samarbeidet Telemarksvegen. Besøksmålet styrkes av Potetbua som ligger like ved og har samme eier og driver.

Mål

Øke anleggets stilling som besøksmål i turistsesongen

Strategi

I samarbeid med eier utløse finansiering av teknisk istandsetting og tilrettelegging som trygg tursti. I samarbeid med eier få etablert publikumstoalett i bygget til Potetbua.

Gloserhei gruver

Gruvedriften ble startet av Ole Martin Storemyr, og gruvene var en viktig arbeidsplass i perioden 1899-1983. Gruvene, som ligger på gården Lyngroth, leverte mineraler som feltspat, kalifeltspat og kvarts til ulike industrier nasjonalt og internasjonalt. Feltspat ble brukt i keramikkindustrien, kalifeltspat til bl.a. proteser, og kvarts var ett av flere råstoff til silisiumkarbid som ble produsert ved Arendal smelteverk på Eydehavn fram til 2005.

Mål

Tilrettelegge for at historien kan formidles for turister.

Strategi

Inngå samtaler med eier av Lyngroth gård og Froland historielag for å avtale hvordan kulturminnet og dets fortelling kan formidles og i hvilken form.

Kulturminner av lokal betydning

Mål

Formidle kunnskap og interesse og legge til rette for at kulturminnene kan oppleves av det lokale og regionale publikum.

Strategier

- Enkel merking og skilting
- Søknad om spillemidler og kulturvernmidler
- Formidling gjennom arrangementer i regi av Froland historielag

FROLAND KOMMUNE

Frolandsveien 995

4820 Froland

www.froland.kommune.no

Vedlegg

Registrering av kulturminner

Det er foretatt slik registrering av følgende kulturminner

Frolands Verk	Frolands Verk	
Eier: Froland kommune	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
		Kraft, energi
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
I årene 1763-1867 var det jernverk på Frolands Verk. Området har også en lang sagbrukshistorie.	Hovedhuset, bryggerhuset og fjøset brukes til utleie.	God.
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
		Det er få eller ingen spor igjen fra jernverks- og sagbruksdriften, men flere av bygningene fra denne tiden – hovedbygning, kontorbygning, Stallen, Bryggerhuset, Stolpehuset, Fjøset og vognskjulet er der fremdeles. Hagen anlagt i 1790-årene. Utstillinger i form av illustrasjoner, bilder, infotavler etc. kan bidra til å formidle jernverks-historie, sagbrukshistorie og historien om Niels Henrik Abel.
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X	X	X

KULTURMINNEPLAN

Evenstad kraftverk – det første 1904-39	Vassmoen v/ Eivindstad	
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
1899-16: A/S Barbu 1916-95: Arendal kommunale e.-verk 1995- Agder Energi	Det første kraftverket hadde 9 meter fallhøyde og 2500 HK maskineri	Dam/demning/energiforsyning
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
Energiforsyning	Nytt kraftverk i 1939	
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
	Området ligger like ved Eivindstadveien. Også populært sykkelområde	
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X	X (Evenstad var det første kraftverket som ble bygd i Arendalsvassdraget, hovedsakelig med tanke på leveranse av kraft til forbruk i Arendal og omegn)	

Damanlegget på Haugsjå	Haugsjå	
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
Arendals Fossekompani	18 meter høy og 160 meter lang massivdam i jordfuktig stampebetong fra 1913, og kledd med naturstein	Dam/demning/energiforsyning
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
Energiforsyning	Dam-demning	God
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
	God tilgjengelighet for gående og syklist. Veien inn fra kraftverket på Bøylefoss kan bli stengt uten varsel.	Dammen ligger i nærheten av et populært tur-område. Den ligger få hundre meter fra sykkelveien Nelaug-Arendal. Man krysser også dammen dersom man for eksempel sykler opp vestsiden av Nidelva via Eivindstad, og ned østsiden via Bøylestad.
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X	X	X (Dammen er statlig listeført med vernedato f.o.m. 3. mars 2016. Er tatt med i temaplanen "Dammer som kulturminner", NVE 2013).

KULTURMINNEPLAN

Tømmerrenne Haugsjå-Bøylefoss	Fra Haugsjå dammen	
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
Arendals Fossekompani	2 km	Fløting
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
Nidelva ble benyttet til tømmerfløting i flere hundre år, men kraftutbyggingen fikk konsekvenser. Det ble bygd tømmerrenne i 1912	Tømmerrennene har ikke vært i bruk siden tømmerfløtingen opphørte i 1971	
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
	Tømmerrennen er synlig fra Haugsjådammen, og delvis når en følger jernbanen.	Tømmerrennen kan ses fra dammen, men er i sin helhet lite beregnet for publikumsopplevelser. Dette skyldes blant annet beliggenheten i forhold til elv, damanlegg og jernbane.
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X		

KULTURMINNEPLAN

Bygdeborg	Smifjellet, Osedalen	
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
	Muren ca. 20-22 meter lang og opptil 1,2 meter høy	Forsvarsanlegg
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
Bygdeborg fra jernalderen. God utsikt bl.a. til Mjølhusmoen med rikt utstyrte graver.		Deler av muren og det indre platået i bygdeborgen ble skadet ved omlegging av den eksisterende kraftlinjen over Osedalen i midten av 1990-årene. Sommeren 1999 ble det foretatt en mindre arkeologisk undersøkelse på stedet, og arbeidet med å gjenoppbygge muren ble igangsatt.
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
	God fremkommelighet på sti fra Kartemyr (øst for kollen) og fra det nye byggefeltet i Ovelandsheia (fra Osetoppen)	
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X	Borgen er først og fremst av lokal interesse. Den er ikke enestående verken regionalt eller nasjonalt. Totalt er det 32 bygdeborger i Agder-fylkene, og 350 i hele landet.	

KULTURMINNEPLAN

Smelteverket på Osevollen	Songefossen	Kartreferanse
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
Under gnr. 13		Industrialanlegg
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
Smelteverket ble satt opp i 1870, og inneholdt smeltehytte, fire rosthuss, koksmølle, to kullhus, rosteplan, smie og kjerrat.	Smelteverket ble nedlagt i 1885.	Bare rester igjen, men godt synlig i terrenget.
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
Området bør ryddes for kvister og greiner.	God tilgjengelighet for gående og syklende. Ligger like ved gang- og sykkelveien mellom Osevollen og Kringla.	Området bør ses i en større sammenheng. Smelteverket tok imot kobber fra gruvene på Bøylestad og Skyttemyr. Fra disse gruvene gikk det egen jernbane ned til Espeland. På Espeland står fremdeles steinkaien. Det bør settes opp en informasjonstavle på ett eller flere av stedene.
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X	X	

KULTURMINNEPLAN

Espeland brygge	Espeland	Kartreferanse
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
Under gnr. 6 bnr. 3		Industrianlegg, fløting
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
Det ble bygd en steinkai på Espeland omkr. 1878 i forbindelse med gruvedriften på Bøylestad og Skyttemyr. Også kalt "Malmbyggen".		Intakt
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
	God tilgjengelighet for gående og syklende. Finnes noen mindre lommer langs veien hvor bilene kan parkeres dersom man ønsker å se på byggen.	Området bør ses i en større sammenheng. Smelteverket tok imot kobber fra gruvene på Bøylestad og Skyttemyr. Fra disse gruvene gikk det egen jernbane ned til Espeland. På Espeland står fremdeles steinkaien. Det bør settes opp en informasjonstavle på ett eller flere av stedene.
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X	X	

KULTURMINNEPLAN

Bøylestad gruver	Lillemyr, Hersel til høyre	
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
		Industrialbygg, gruver
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
Gruven var i drift fra 1864 til 1885. På det meste var det ca. 100 mann i arbeid.	Ikke i bruk etter 1885.	Gruvene og gruvegangene er godt synlige, men ikke sikret. Fareskiltene har også falmet så mye de siste tiårene at de kan være vanskelige å lese.
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
	Gruvene er enkle å finne, men terrenget rundt er usikret, ulendt og til dels farlig og ferdes i under de nåværende forhold.	Området bør ses i en større sammenheng. Smelteverket tok imot kobber fra gruvene på Bøylestad og Skyttemyr. Fra disse gruvene gikk det egen jernbane ned til Espeland. På Espeland står fremdeles steinkaien. Det bør settes opp en informasjonstavle på ett eller flere av stedene.
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X	X	

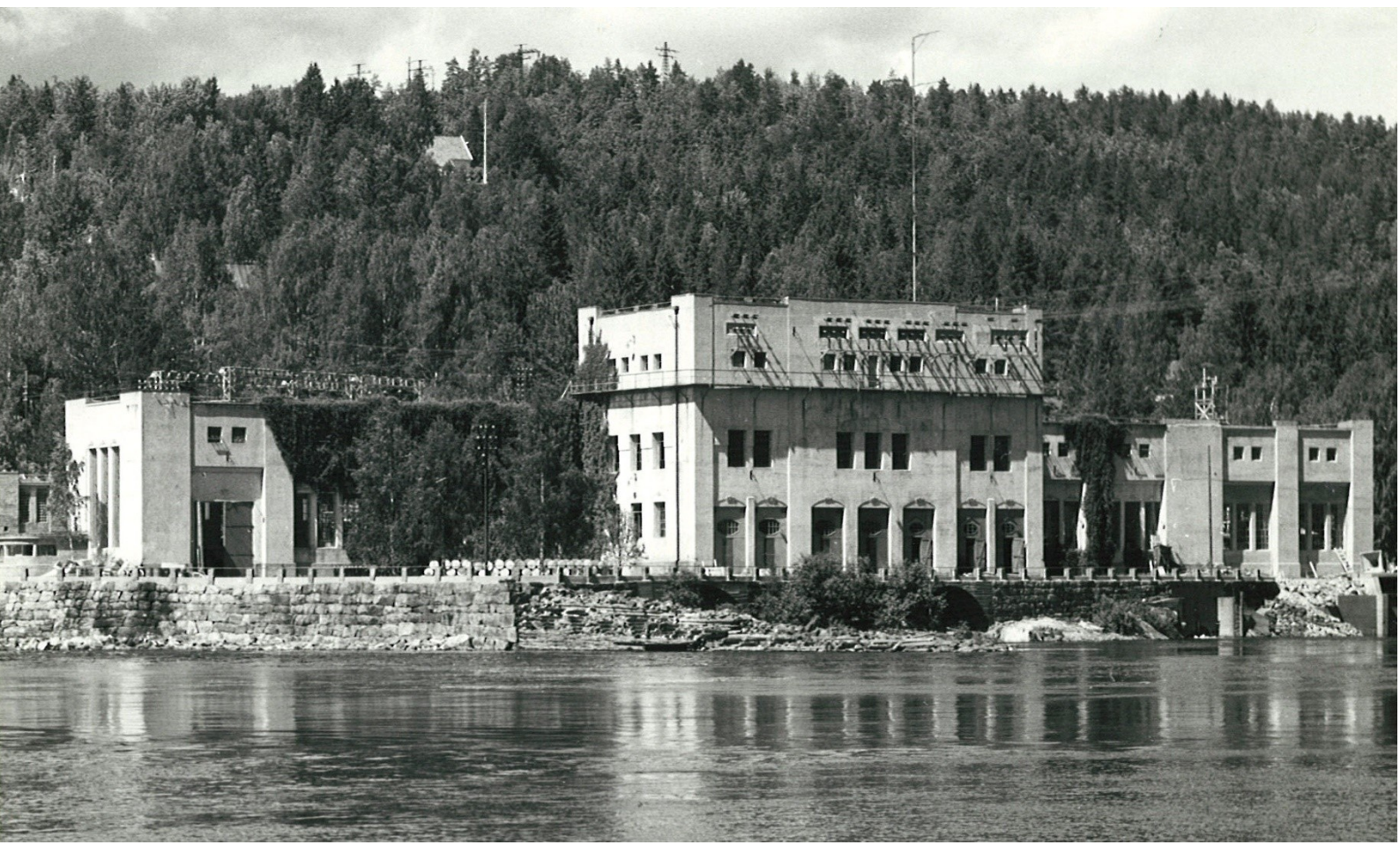
KULTURMINNEPLAN

Skyttemyr gruve	Bøylestadveien fv. 151.	
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
Under gnr. 6 bnr. 3?		Industrianlegg, gruver
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
Gruven kom i drift i slutten av 1860-årene, men ble nedlagt i 1882 på grunn av manglende lønnsomhet. Da var den 167 meter dyp. Rundt 1880 var det ca. 100 mann i arbeid.	Ikke i bruk etter 1882.	Gruveområdet er synlig fra veien. I terrenget ser vi flere innganger, men de er godt sikret. Trolig har det gått flere ras siden nedleggelsen.
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
	God tilgjengelighet for syklende og kjørende som vil se på stedet.	Området bør ses i en større sammenheng. Smelteverket tok i mot kobber fra gruvene på Bøylestad og Skyttemyr. Fra disse gruvene gikk det egen jernbane ned til Espeland. På Espeland står fremdeles steinkaiaen. Det bør settes opp en informasjonstavle på ett eller flere av stedene.
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X	X	

Mykland kirke	Mykland	
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
		Kirkebygg
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
Den nåværende kirken ble bygd i 1832	Religion	
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
	God	God
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X	X	X

KULTURMINNEPLAN

Bøylefoss kraftverk	Bøylefoss	
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
Arendals Fossekompani	Det største av de 15 kraftverkene i Arendalsvassdraget.	Kraftverk/energiforsyning
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
Energiforsyning	Energiforsyning	God
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
	God tilgjengelighet for kjørende og syklende	
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X	X (La grunnlaget for industri i Arendalsområdet)	X (Kraftverket var ett av de største i landet da det stod ferdig i 1913, og det ble utelukkende bygd med norsk kapital. Statlig listeført; vernedato: 8. september 2014. Nevnt i "Kulturminner i norsk kraftproduksjon", NVE 2013).

KULTURMINNEPLAN

Maskingeværstilling fra andre verdenskrig	Ustadheia	
Eier Magne Hurvenes (Hurvenes 35)	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
		Krigsminne
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
Steinsatt stilling, identisk med de på Hurveheia.	Ikke i bruk etter 1945.	Intakt, i god stand
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
	God tilgjengelighet for lokalbefolkningen. Veien følger en traktorslepe. Det siste stykket går man etter høyden. Begrenset parkering.	Er man på gåtur/sykkeltur "Froland rundt", kan dette egne seg som en ekstratur for de som vil ha en historisk opplevelse.
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X		

Tre maskingeværstillinger ved Eivindstad kraftverk	Eivindstad kraftverk	
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
Hører til under gnr. 6 bnr. 3		Krigsminne
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
Maskingeværstillinger med alternative standplasser og løpegrav som gav soldatene dekning når de skulle inn og ut av stillingssystemet. Stillingene er trolig bygd i 1944, da det ble planlagt flere forsvarslinjer i terrenget øst for Nidelva mellom Arendal og Åmli.	Ikke i bruk etter 1945.	Sidene av løpegravene opprinnelig avstivet med tømmer eller planker. Etter at trevirket har råtnet bort, har løpegravene kollapset.
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
	God fremkommelighet frem til den nedlagte husmannsplassen Kringlemyr. Deretter må man følge retningen mot kraftverket.	Så lenge stillingene er i dagens tilstand, er det lite hensiktsmessig å gjøre området mer kjent for publikum.
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X	X (Utbyggingen av stillingene var et ledd i å styrke områdene rundt Nidelva i tilfelle alliert invasjon)	

KULTURMINNEPLAN

Kvernhus på Moripen	Moripen	
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
		Mølle/kvernhus
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
Ble benyttet som gårdskvern til ut på 1900-tallet. Mangel på importert mel under 1. verdenskrig gav en foreløpig oppsving for gårdskvernene.	Ikke i bruk	Tilsynelatende god, men endel vegetasjon rundt bygningen
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
	Ligger synlig til like etter jernbaneviadukten på Moripen, men selve beliggenheten er mindre gunstig.	Er mest egnet til bruk i sommerhalvåret da de to bomveiene innover er åpne.
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X		

Songe sag	Utløpet ved Songeelva	
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
Under gnr. 13		Sagbruk
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
Sag med gårdene Mjølhus og Songe som eiere. Nevnt i skatteliste fra 1610. I 1856 ble det satt opp ny sag med et stort vannhjul og fire sirkelblad. På det meste ble det skåret 15 000 bord årlig.	Sagbruket nedlagt omkr. 1915.	Bare rester igjen av fundamenter og vannrenne. Sterkt gjengrodd.
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
Det bør ryddes rundt fundamentene. Gjerne en oppslagstavle som kort forteller noe om driften.	God tilgjengelighet for gående og syklende. Ligger like ved gang- og sykkelveien mellom Osevollen og Kringla.	
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X		

KULTURMINNEPLAN

Allmannavegen	Frolands Verk til Øynaheia	
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
	Ca. 20 km.	Samferdsel, vei
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
Dette var hovedveien, hovedsakelig kløvsti, mellom Evje og Arendal. I Froland gikk den fra Øynaheia via Haugås, Frolands Verk til Oveland. En ferje førte over fra Oveland til Messel, og derfra gikk veien videre mot Rise og Bråstad. I bruk til kjøreveien Mjåvatn-Herefoss ble anlagt i årene 1879-81.	Merket turløype fra Øynaheia til Frolands Verk siden 2006. Fra Haugås er veien også mye brukt som utgangspunkt for toppturene Romehei og Skavlehei.	Siden veien kun var en kløvsti, og delvis gikk på myr, skal den ha vært i dårlig stand allerede få år etter at den ble nedlagt. For at stien skal opprettholdes, er den avhengig av jevnlig bruk. Fra Øynaheia til Håland er den i meget bra stand, og fra Håland til Haugås i svært bra stand. Strekingen mellom Høllen og Frolands Verk er mindre brukt, og derfor mer utsatt for gjengroing. Skilt og informasjonstavler trenger vedlikehold og oppdatering etter 15 år.
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
Tilstanden generelt god, men trenger jevnlig rydding – særlig på partier hvor veien er mindre brukt. Behov for ny-skilting enkelte steder.	God tilgjengelighet for gående.	Området bør ses i en større sammenheng. Den forteller noe om veistandarden for 150 år siden, og hvordan hovedferdselsårene gikk på den tiden.
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X	X	

KULTURMINNEPLAN

Den gamle byveien	Libru til Hurvehei	
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
	Ca. 4 km. (fra Libru til Nybu)	Samferdsel, vei
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
Denne kjerreveien gikk fra Arendal til Rustedalen (og derfra ferje over Nelaugvannet mot Åmli) på 1800-tallet. Var i bruk frem til den nye Blakstadbrua kom i 1873, men strekningen Bråstad-Hurv var i bruk som bygdevei også noen år etter dette.	Mye brukt turløype mellom Hurvehei/Nybu og Libru med utgangspunkt fra Blakstadheia skole.	God.
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
Som gammel kjerrevei er den av langt bedre kvalitet enn kløvstiene, og har derfor ikke det samme behovet for rydding og vedlikehold. Men for ukjente turgåere kan det være noe forvirrende at det går flere lignende veier på kryss og tvers i området (f.eks. til Soleglad), så et par skilter hadde kanskje gjort det enklere.	God tilgjengelighet for gående.	Området bør ses i en større sammenheng. Den forteller noe om veistandarden for 150 år siden, og hvordan hovedferdselsårene gikk på den tiden.
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X	X	

KULTURMINNEPLAN

Jernbanen Espeland-Skyttemyr-Bøylestad	Espeland brygge til Bøylestad gruver	
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
		Samferdsel, industrianlegg
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
På jernbanen ble det fraktet malm fra gruvene på Bøylestad og Skyttemyr og ned til bryggen på Espeland fra 1879 til 1885.	Ikke i bruk etter gruvededleggelsen i 1885	Skinnene er revet bort, men traseen er fortsatt godt synlig noen hundre meter på Espeland og på Bøylestad (fra bakken ovenfor Lillemyr og inn til gruvene). Dagens Bøylestad-vei er stort sett bygd oppå den gamle jernbanetraseen.
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
Rydding av trær og kvister.	God tilgjengelighet for gående og syklende. Finnes noen mindre lommer langs veien hvor bilene kan parkeres. På Espeland er det noen steder krevenne å gå på traseen på grunn av trær som vokser eller faller over veien.	Området bør ses i en større sammenheng. Smelteverket tok i mot kobber fra gruvene på Bøylestad og Skyttemyr. Fra disse gruvene gikk det egen jernbane ned til Espeland. På Espeland står fremdeles steinkaiaen. Det bør settes opp en informasjonstavle på ett eller flere av stedene.
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X	X (De nærmeste jernbanestrekningene til Espeland-Bøylestad-banen var på denne tiden sidebanen til Kongsberg i øst og Jæderbanen i vest)	

KULTURMINNEPLAN

Steinskjerm/fløtingsskjerm Hauglandsfossen		Hauglandsfossen mellom Hynne- kleiv og Svenes	
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, an- legg og ev. tomt	Type kulturminne	
	Lengde: Lengste steinskjerm (nærmest Hynnekleiv) ca. 100 meter lang. To andre på Haugland-siden, ca. 30 og 50 m. Høyde: Tilpasset terreng og fossefall. Varierer mellom ca. 1 og 3 meter. Bredde: Ca. 2 m.	Fløtingsanlegg	
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand	
Tovdalsvassdraget ble benyttet til fløting i flere århundrer. Lensherre Erik Munk hadde interesser i sagbruk langs elven allerede på 1500-tallet. Området rundt elven var rikt på god skog og tømmer, men elven var dårlig egnet for fløting på grunn av store fosser og en mengde skjær og steiner. Ett eksempel er Hauglandsfossene. Etter opprettelsen av "Interessentskabet til Topdalselvns Oprenskning" i 1868 og "Fællesflødningen i Topdals Vasdrag" i 1874, ble elverenskingen satt i gang med sprengninger i elveløp og bygging av styreskjermer for å unngå at det dannet seg tømmervaser. Den store steinskjermen i Hauglandsfossen ble bygget i årene 1878-1880.	Fløtingen i Tovdalsvassdraget ble nedlagt i 1980.	Svært godt synlig, men trenger stedvis noe vedlikehold.	
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter	
Den største steinskjermen er ca. hundre meter lang, og egner seg til gåturer (på tørt føre). Solid steinkonstruksjon støttet opp av jern. Den minste av skjermene på Haugland-siden ser ut til å være bygget etter samme prinsipp. Den lengste skjermen på Haugland siden er annerledes bygget, kanskje på et noe senere tidspunkt eller som følge av en utvidelse. Med tanke på fremtidige stormflommer bør man derfor se nærmere på vedlikeholdet for å sikre steinskjermen mot større skader.	Den lengste skjermen har god tilgjengelighet for besøkende. God utsikt til de andre skjermene. Ligger ved Telemarksvegen. Stor parkering ved Potetbua.	Ut i fra tilgjengelighet og synlighet er dette området det best egnede lokalt til å synliggjøre Frolands fløtingshistorie. Særlig etter at Potetbua ble satt opp, er dette et naturlig stoppested for turister. Stedet er i tillegg en fin naturperle, og en oppslagstavle over stedets historie vil være et godt tiltak.	
Type historisk betydning, beskrivelse			
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt	
X	X	(X) Fløtingen har vært svært viktig i Froland gjennom århundrene, men er ikke noe særegent for kommunen/distriktet. Fløteskjermene ved Hauglandsfossen er imidlertid en flott severdighet for turister som ferdes langs Telemarksvegen.	

KULTURMINNEPLAN

Vassmoen	Eivindstad	
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
		Kraft, energi
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
Området har en interessant plass i Norsk Hydros salpeterhistorie. Her hadde Sam Eyde og Kristian Birkeland sin forsøksstasjon 1904-06 hvor de skilte kvelstoff ut av luften.	Selve stedet finnes ikke lenger på grunn av utbyggingen av Eivindstad kraftverk i slutten av 1930-årene.	God.
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
Det er i dag ikke fysiske spor etter området, og kan ikke settes opp på nytt.		Selv om de fysiske sporene er ut-slettet, finnes det en rekke fotografier og tekst fra samtiden som kan bidra til formidling av historien, f.eks. gjennom utstillinger etc.
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X	X	X

KULTURMINNEPLAN

Froland kirke	Froland	
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
		Kirkebygg
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
Den nåværende kirken ble bygd i 1718	Religion	
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
	God	God
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X	X	X

KULTURMINNEPLAN

Søisdal Gårdssag	Kverve	
Eier	Mål (lengde, høyde, bredde) for bygg, anlegg og ev. tomt	Type kulturminne
Oddbjørn Øygarden (grunneier) Tellef Søisdal og Jørgen Søvisdal (eiere av saga)	Bygg: (L=25 m, B=5 m, H=7 m)	Teknisk kulturminne
Tidligere bruk	Dagens bruk	Antatt teknisk tilstand
Produksjon av trelast for eget bruk til nybygg og vedlikehold	Saga er ikke benyttet siden tidligere på 1960-tallet. På det tidspunktet hadde levetiden på vannrenna nådd sin sluttdato.	Selve bygget er i god stand
Ev. behov for istandsetting	Tilgjengelighet, beskrivelse	Egnet til publikumsopplevelse, beskrivelse av muligheter
Nødvendig istandsetting: • Rydde området rundt saga • Bygningsmessig oppgradering i nordvestlig hjørne • Rehabiliterer turbinen • Gjeninnsette turbinrør • Gjenreising av akvedukten • Deler av kanalen må rehabiliteres • Varmebu må gjenoppbygges	Lett tilgjengelig.	Meget god
Type historisk betydning, beskrivelse		
Lokalt	Regionalt	Nasjonalt/internasjonalt
X		